

Politikk som billigsalg. 'Det norske politiske systemet' før og nå

Intervju med Ulf Torgersen¹

Hedvig Skonhoft Johannesen
Per Otnes

Artikkelen "De politiske institusjonene" skrevet av Ulf Torgersen stod i to utgaver av *Det norske samfunn*, i 1968 og 1975. Torgersen analyserer i artikkelen prosesser i de norske, politiske institusjonene i et historisk og sosiologisk perspektiv, med stor vekt på at Norge er et lite land dominert av egalitære verdier og gjennomsiktighet. Likhet som ideologi er tett sammenvevd i verdisystemet og kulturen, noe som forklarer venstre-bevegelsens tradisjonelt så innflytelsesrike plass i det norske samfunnslivet. Det offentlige har en sterk posisjon, og eliten er tilsvarende liten og tilbaketrukket i samfunnslivet. Dette reflekteres i få reelle legitimitetskriser, og en stram og forsiktig rekrutteringsprosess til nøkkelposisjoner i de politiske institusjonene,

---

¹ Intervju foretatt i Torgersens hjem på Frogner i Oslo, 10.03.03. Bakgrunnen for intervjuet er Ulf Torgersens (UT) artikkel "De politiske institusjonene" i *Det norske samfunn* (1968 og 1975). Intervjuere er Per Otnes (PO) og Hedvig Skonhoft Johannesen (HSJ).

for ”hva man først har fått blir man ikke kvitt” (Torgersen 1968:248).

Ulf Torgersen har en rik vitenskapelig produksjon som strekker seg fra 1955 til 2001, med hele 52 treff i bibliotekdatabasen *Bibsys*. Mest kjent er *Profesjonssosiologi*² fra 1972, artikkelen ”Akademikere i norsk samfunnsstruktur 1800 – 1950”³, og de store boligundersøkelsene sammen med Lars Gulbrandsen fra 1960 til 1980-årene. Han var i en årrekke professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Utgangspunktet for dette intervjuet med Ulf Torgersen er artikkelen ”De politiske institusjonene”. Samtalen utviklet seg til å bli en interessant dialog om særdrag og utviklingstrekk i norsk politikk og samfunnsliv, med en kunnskapsrik, sentral aktør i ”djupålen” av norsk samfunnsvitenskap gjennom mange år.

PO: Vi har avtalt at vi skulle snakke ut fra den artikkelen din som stod i to utgaver av *Det norske samfunn* om de politiske institusjonene. Den var en av de veldig få som kom så godt som uforandret inn i to utgaver av samme verk, så det er et kvalitetstegn. Men tanken nå er et tilbakeblikk og en oppdatering av det hele.

HSJ: Dette er nå 35 år siden, så vi lurer på hva som du mener har forandret seg på de snart 40 årene i forhold til politiske institusjoner og systemer?

PO: Jeg har lyst til å si litt mer om opplegget for artikkelen som jeg har lest den. Den er litt enestående med det at den har gjennomgangstemaer over flere felter. Dette med egalitære verdier på den ene siden, og at ’Norge er et lite land’, eller system på den andre siden, og dette

---

² Universitetsforlaget.

³ Skrevet sammen med Vilhelm Aubert, Tore Lindbekk og Sonja Pollan i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 1:4, 1960.

går igjen og føres ned til detaljer helt ned til personlige ting av hva enkeltpolitikere gjør, og ikke gjør. Det er en enestående ting synes jeg, som skiller seg klart ut i forhold til den etterfølgerartikkelen som Knut Heidar skrev i den tredje utgaven av *Det norske samfunn* (1986). Men jeg vet ikke hva du synes etterpå?

UT: Jeg skrev den forholdsvis fort og jeg lurte på om jeg hadde gjort det riktig. Og så fikk jeg en beskjed fra Natalie Rogoff Ramsøy⁴ om at det var helt prima, og så sa jeg: ”Skal jeg ikke forandre noe?”. Nei, den kunne de ta bare som den var.

PO: Jeg kan huske at Vilhelm Aubert ga uttrykk for at han likte det også, at det var spennende. Han var jo en temmelig streng herre iblant.

UT: Han var dessuten også en mann med en stor sans for det enkle.

Egalitære verdier under press? ’Enkelhetsprinsippet’

PO: Men så går det 35 år og Norge fortsatt et lite system, men vi har blitt et ganske mye rikere system. Spørsmålet er om ikke de egalitære verdiene er under mer press enn de var?

UT: Jo det kan du si, men på den andre siden kan du si at ekstrapartier som Fremskrittspartiet, de prøver egentlig å kopiere Arbeiderpartiet på veldig mange punkter. De er liksom nå blitt partiet for velferdsstaten. Du har ikke hatt noen virkelige frontalangrep.

PO: Nei, kanskje ikke? Man får av og til det inntrykket når man ser på hva høyrepolitikere i dag går inn for, angrepene på enhetsskolen og sånn?

---

⁴ Russisk-norsk-nordamerikansk sosiologiprofessor, redaktør for verket.

UT: Ja, det er riktig. Det er en del ting der.

PO: Det har ikke kommet så veldig langt ennå, men det virker som de er ganske målbevisste på det, så hvis det går hjem til neste valg, så spørres det...

UT: Dette er ikke egentlig folkelige forestillinger. Det er veldig mye påfunn hos politikere. Jeg mener en ting er de stemningene som har oppslutning i de brede lag. En annen ting er sånt de finner på oppe på toppen. Jeg har inntrykk av at det der er mye av det siste.

HSJ: Men vil du da si at ting har blitt mer toppstyrt, altså politiske reformer og endringsvilje, at nå kommer det fra den politiske elite, og ikke fra mer folkelige strømninger?

UT: Ja, det er en underlig blanding, vanskelig å si. Det var en ting som jeg i grunnen ikke tok opp i den artikkelen, fordi det ikke var så sentralt. Det var at denne vekten på likhet, det var også veldig stor vekt på enkelhet. Hvis du ser på Norge, så er det veldig lite fokus på høytidelige seremonier. Stortingets åpning er omtrent bortglemt, det er vel en liten prosesjon. Andre prosesjoner er for eksempel 17. mai-toget. Det er bare et barn etter et annet, det er ingen egentlig prosesjon organisert med en plan. Hvis du ser på måten folk snakker på, retorikken, så er det veldig liten vekt på den elegante retorikken. I mange land får jo politikerne ord på seg for å være geniale språkkunstnere. I Norge går det mye stillere for seg, med lite vekt på det. Hvis du tenker på utsmykking, for eksempel av bygninger, det fins nesten ikke, eller det er veldig beskjedent. Hvis du tar den type bygninger som var vanligst ute i Europa som det var stor stas med, kirkene for eksempel. Men kirkene i Norge, de er enkle, firkanta, hvitmalte kirker. Og når man begynte å gjøre noe litt flottere, for eksempel innførte messe-hagler og forskjellige små ting. Da kom det artikler i *Norsk Luthersk kirketidene* om at dette var det de kalte for 'katoliserende tendenser', det skulle man ikke ha noe av. Det skulle være streit og greit.

Nye og gamle rike

PO: Vi har vel hatt en tilbaketrukket overklasse. Den fins, men den har ikke vært framtrende. Vel, kanskje litt mer i den senere tid.

UT: Den har ikke vært synlig, i den grad den har vært noe sted så har den vært i utlandet, hygget seg i England for eksempel.

PO: Poenget er vel bare at de fins, men at de ikke har markert seg med synlighet i noen særlig grad. Kanskje litt mer i det siste har jeg følelsen av, hvis ikke det er skal vi si *nouveaux riches*-faktoren med Røkke og slike. Ellers så må jeg si som nesten eksiltrønder, synes jeg det er morsomt hvordan du skriver om byene, for eksempel Bergen og Trondheim, at de "var preget av en stiv og arrogant overklasse". Det stemmer med mitt inntrykk. Jeg vokste opp på Singsaker i Trondheim, og de var omgjengelige, men veldig selvbevisste også.

UT: Det er det mer av der oppe. Trondheim er kanskje den eneste norske byen hvor det faktisk har vært spontan revolt mot overklassen. Hvis man leser Rolf Danielsens bind om Trondheims historie, så har den et kapittel som heter "Pigen fra apoteket". Det er en historie hvor en del unge herrer hadde vært noe vemmelige mot en ung dame som skulle ha blitt lokket inn på apoteket og lurt i et bedøvelsesmiddel. Da det ble kjent, ble det en del spektakkel. Det ble så mye bråk at det ble noe i retning av et byslagsmål. Les "Pigen fra apoteket"⁵ så skjønner du at noe sånt har det aldri vært i Oslo, og så vidt jeg vet heller aldri i

---

⁵ Bind 4, Bruns forlag 1958, s. 215-19. Episoden fant sted i 1888, og de involverte var en 14-15-års gammel pike som ble bedøvet og deretter antakelig misbrukt av en farmasøyt, en fotograf og en løytnant. Politimesteren henla først saken, noe som utløste "en bølge av opphisset indignasjon", inkludert angrep på ham selv og hans bolig, på brannmester og andre autoriteter. Danielsen sier "opptøyene var en spontan underklassereisning... ikke forårsaket av nød eller sult, men av krenket rettsfølelse". Det hele endte med at både overgripere og opptøyeledere ble dømt og straffet, de siste strengest. Politimesteren som hadde "mistet hodet" i skrekkslagen ubeslutsomhet måtte derimot bare forflyttes.

Bergen. Bergen hadde jo forsåvidt en overklasse, grosserere og kjøpmenn. Det vil si, de orket ikke å kalle seg grosserere, de kalte seg kjøpmenn, det er en forskjell der. Men de var mye mer joviale. I Trondheim derimot var det åpenbart en del leven.

PO: Det var vel også en ganske bruduljeprega tid hvor arbeiderklassen først under Venstre og deretter under Arbeiderpartiet begynte å gjøre seg gjeldende i lokalpolitikken i Trondheim. Det går jo også fram av Danielsens bok.

UT: Du vet, Trondheim var jo seinere ganske mye Tranmæls bastion også.

PO: Jeg husker da mine tanter oppdaget at jeg var blitt interessert i den radikale siden av politikken. Jeg spurte de som var ganske jevnaldrende med Tranmæl om de husket ham? ”Neimen huff da”, de ville ikke ha noe med en sånn å gjøre.

Landsmøter og grunnplansradikalisme

UT: Det var sikkert riktig det. Jeg har behandlet det i et helt annet arbeide enn den lille filleartikkelen i *Det norske samfunn*. Jeg skrev nemlig i sin tid to arbeider om norsk partistruktur. Den ene het ”Programutforming og partifasade”, og den andre het ”Landsmøtet i norsk partistruktur”. Den siste viser at reglene for hvem som kunne møte opp på et landsmøte var vanvittig uklare, eller de var så rare. I Arbeiderpartiet var det veldig lenge sånn at hver eneste lille forening som hadde lyst til å sende en representant kunne gjøre det, faktisk fra århundreskiftet og utover til ca. 1920 eller enda lenger. Det betød at det var jævlig mange radikale småforeninger som sendte en mann. Og det betød at Tranmæl-fløyen var noe vanvittig overrepresentert på landsmøter i 1912 og 1915. Fordi det var en rotete organisasjon. Jeg vet bare om ett parti som var like rart, og det var et som het Det

radikal- sosialistiske parti i Frankrike. Der var det også sånn at enhver som ville betale kontingent, han gikk inn. Du kunne gjøre det når du møtte opp, så det hele var nærmest som en sirkusforestilling.

PO: Jeg hadde glede av det du skrev om landsmøter da jeg begynte å forske på sameorganisasjoner, for da gikk jeg gjennom en god del avisreferater fra landsmøter og slikt.

UT: Du, den er veldig god den, rett og slett, om jeg skal si det selv.

PO: Hvorfor ble det aldri noen bok av det? Den kunne godt ha kommet ut.

UT: Nei, for jeg har jo, som Hans Frederik (Dahl) sa dengang da *Profesjonssosiologi* (1972) kom ut: ”Det er interessant at Torgersen har begynt å skrive bøker, han har jo tidligere vesentlig uttrykt seg per stensil”. Du vet den tjukkeste stensilen jeg skrev, den har ingenting med dette her å gjøre, og det er ikke en sjel som vet om at den eksisterer. Det var en beskrivelse av hvordan Menighetsfakultetet erobret den norske kirken. Det handlet om det forhold at Menighetsfakultetet lenge ikke hadde fått noen plass i kirken. Men utover i tyveårene ble det mangel på stillinger, og da begynte prestene å konkurrere om stillingene i kirken. Da ble meningene i de lokale menighetsrådene veldig viktig, og de foretrakk i enormt stor utstrekning de som kom fra Menighetsfakultetet. Jeg lagde en kurve over gjennomsnittlig søkertall per prestestillinger, og den røk oppover fra fire til over tyve, gikk virkelig opp i taket. Samtidig røk også konservatismen hos de nyansatte opp. Det var tilbud og etterspørsel. Men dette har aldri vært gjenstand for noen slags oppmerksomhet fra andre enn fra undertegnede.

Ingen legitimitetskrise i 1968

PO: Jeg har en følelse av at Weber sin interesse for religions sosiologi har vært av en lignende karakter med at det er ikke det religiøse ved religionen som er det mest spennende, men at det for eksempel virker etter økonomiske prinsipper. Vi kommer litt bort fra de politiske institusjonene og artikkelen. Jeg lurer på, at du snakker om legitimitetskriser, eller retttere sagt, du snakker om fravær av dyptgående og mange legitimitetskriser. Det er noe som jeg er enig i og som jeg tror er treffende også, men det har gått 35 år, og hva tror du om 1968-69 og de urolige tidene rett etter. Var det en legitimitetskrise?

UT: Ikke i noen særlig grad.

PO: Neivel, men hvorfor ikke?

UT: Det hadde ingen betydning, liten eller ingen effekt. Det var bare noen skrivende folk som skrev ett og annet.

PO: Slik jeg forstår Rune Slagstad, mener han at det utspillet som han, Steinar Hansson, Ottar Brox og flere, *Sosialisme på norsk*⁶, var et utspill som kunne ha fått større konsekvenser hvis ikke –ml'erne hadde vært så godt organisert, og så bestemt på å motarbeide noe sånt. Der er det vel noe? Det kunne ha blitt en bredere venstreside hvis ikke –ml-bevegelsen hadde vært så kadaverdisiplinert, og i den forstand så sterke, de ble vel isolert. Nei, du synes ikke 1968 var noe minneverdig år i legitimitetsforstand?

UT: Nei, jeg synes ikke det.

PO: Jeg husker det annerledes. Det er vel sånn at når man for første gang kommer i berøring med noe som virker opprørt, så gjør det kanskje større inntrykk. Hvis jeg skal prøve å legge begreper på det, så

---

⁶ Avisdebatt fra 1979, konferanse i Oslo april 1980 med innlegg i bokform fra Pax 1981, Hansson/Slagstad (red.): *Sosialisme på norsk*.

blir det som med Sartre og hans grupper og serier. Det har du sikkert vært borte i, gruppen som den entusiastiske mengden som stormer Bastillen? Det var litt den fornemmelsen jeg hadde en kort stund, at nå var det ungdommen som overtok i SF og skulle forandre verden i en fei. Men så viste det seg fort at det ikke var noe særlig utsikter til det, med den ledelsen som skulle overta, og så dalte begeistring, disiplinen overtok. Men din aktivitet på samme tid var vel et helt annet sted?

UT: Du, på det tidspunktet så var jeg vesentlig i sving på universitetet.

Var det et studentopprør?

PO: Når var det du begynte på Blindern? Du var jo professor der lenge.

UT: Det må ha vært da tidlig i 70-årene.

PO: Det må da ha vært, i ettertid kan man kanskje si, at det var små virkninger. Jeg fikk noen papirer fra kollega Eirik Fossaskaret i Stavanger som i sin tid undersøkte disse omleggingene av Sosiologisk institutt som jo lenge var allmøtestyrt, i flere år. Fossaskaret sier at det var lignende bevegelser i samme retning på statsvitenskap. Hellevik og Fossaskaret lagde en undersøkelse sammen på hvordan disse grasrot-demokratiske styringsformene fungerte. Hellevik gikk den gangen ganske langt i å støtte det. Hva han mener i dag vet jeg ikke. Sverre Lysgaard som var dekan på SV-fakultetet i sekstiåttertiden, hvor fakultetsmøter stadig ble avbrutt av sinte studentgrupper som roper slagord, fikk varige traumer. Flere fakultetsmøter måtte avbrytes. Opplevde du aldri noe slikt?

UT: Jo, jeg satt i fakultetet dengangen og stemte riktig, sånn som Lysgaard.

PO: Jeg er for såvidt ikke helt uenig i at det var mer andedam eller vannglass-storm, enn store bruduljer. Hvis det hadde noen betydning var det kanskje som Habermas sier et sted at det ga den nyliberale bevegelse som vokste opp etterpå en ekstra styrke. Fordi det var noen som hadde blitt såpass skremt at de anstrengte seg for å hindre at noe sånt skulle gjenta seg. Hva tror du om det?

UT: Nei, jeg tror ikke noen ting.

Eliter som smelter sammen?

HSJ: Noe av det mest interessante poenget i artikkelen synes jeg er hvordan du hele tiden sier at Norge er et lite land, at det reflekteres i eliten, hvordan medlemmer av eliten også har flere posisjoner og roller, og at de er redde for eksplisitt å utøve makt.

UT: At de samme sitter mange steder?

HSJ: Ja.

UT: Det er det nok en hel del ved, hvordan de forskjellige elitegruppene i Norge er smeltet ihop. Det synes jo nesten bare ved selve måten Oslo er organisert på.

HSJ: Ja, hvordan?

UT: Hvis du ser på plasseringen av Stortinget, Høyesterett, Regjeringsbygningen, Nasjonalteatret, Theaterkaféen. Alt er jo klumpa sammen, alt i en eneste liten haug. Og det tar ikke mer en fem – ti minutter å gå fra noen av disse til noen andre. For eksempel til Folketeaterbygningen, avstanden mellom Folketeaterbygningen og Regjeringsbygningen er jo bitte liten, og det er omtrent sånn man har det hele veien.

PO: Hvis det er noen har brutt mønsteret så er det NHO, for de holder vel til på Majorstua etterhvert.

UT: Men det er ikke så langt unna det heller. Det er helt riktig at veldig mange av disse stedene var mye smeltet sammen. Sjansen for at man skulle dumpe bort i en annen var veldig stor. Siden landet var lite, og likevel langstrakt, måtte institusjonene inngå vanvittig mange kompromisser innbyrdes. Vi kunne ikke hatt to-tre eksemplarer av hver av disse institusjonene, det ville ha vært umulig.

HSJ: Tilbake til dette: I et lite land så vil veldig mye være gjennom-siktig, det skriver også du, men når medlemmer av eliten har overlappende posisjoner i flere felt, så vil kanskje ikke dette være så transparent i forhold til hvor maktens linjer går?

UT: Men man ville ikke kunne se dem?

HSJ: Ja, det er også noe med uformelle kontaktnett som skjer fordi det er mye treffpunkter.

UT: Det er nok gjennom-siktig, men mye har etter hvert blitt formalisert. Vi har fått et uendelig antall foreninger og underforeninger som man ikke hadde tidligere.

HSJ: Som for eksempel?

UT: Innenfor næringslivet hvor det myldrer av foreninger og underforeninger. Av og til så støter du uventet på 'noen kjente'.

I en flat pyramide øker ugjennomtrengeligheten

PO: Nå er det Trond Giske som forsøker og overta å ha et stort kontaktnett innen sosialdemokratiet, skal man tro avisene. Jeg vet ikke hva han er god for, men han er en spennende profil. Men dette med

karriere i politikken og byråkratiet, du er inne på det et sted, at når ideologien om likhet og egalitære verdier som du kaller det, er så sterke i politikken, kan det føre til en stor strenghet når det gjelder hvem som skal utnevnes til posisjoner. Som du skrev: "Hva man først har, blir man ikke så lett kvitt". Altså en ekstra forsiktighet i at det er små forskjeller og korte avstander til posisjonene. Så må man vokte seg vel og tenke seg godt om, for de som kommer i posisjoner vil prege sitt felt i nesten evig lang tid. Som du skrev, er de først innafor, blir man aldri kvitt dem igjen. Derfor må de siles ekstra nøye.

UT: Ja.

PO: Det synes jeg er interessant. Jeg aner at det kanskje kan være en mulighet for et forsøk på en generalisering her. Det at et system er lite og forholdsvis egalitært, kan legge til rette for en større strenghet.

UT: At det blir litt urokkelig altså? Det tror jeg er viktig.

PO: Det er interessant. Jeg har faktisk nevnt det for Bourdieu som jeg kjente litt, tanken om det som jeg kalte "Problems of caste in the flat pyramid", altså jo flatere pyramiden blir, jo mer ugjenomtregelige blir noen av de indre grenseskiktene. Den tanken støttet han. Et par andre av temaene dine her, kaller du for "smertefri institusjonsendring, en side av legitimitetsproblematikken" og straks deretter om det du kaller "Den elastiske og vikende høyrefløy". Nå lurer jeg på om den høyrefløyen etterhvert har blitt mindre medgjørilig, og mindre vikende?

UT: Nei, jeg tror ikke det.

PO: Mener du virkelig det?

UT: Det jeg var opptatt av var at Venstre tok over etter en hel masse spektakkel, og at Høyre egentlig ga seg uten problemer. Arbeiderpartiet som jo lagde en del bråk i første omgang, ble inkorporert fort og greit.

PO: Men etter det igjen kom jo først Borten og så Willoch. Så var det Syse og Gro, og så var det Syse som sa at Gro og Gudmund Hernes hadde stjålet klærne hans mens han var ute og badet. Så langt er det vel kanskje inkorporering, men de som sitter nå da? Bondevik II, de gjør da vitterlig forsøk på å ikke være så elastiske og vikende?

UT: (Etter en lang pause) Ingen kommentarer til det.

'Billigsalg': Lavpris-, ikke velferds-politikk

PO: Hva synes du er store ting? I relasjon til artikkelen eller i relasjon til politikken, i dag eller før?

UT: En av de tingene som er verd å merke seg, er i hvilken utrolig stor utstrekning Hagens parti, som opprinnelig egentlig var et ganske lite og ultraliberalistisk skattemotvillig parti etterhvert har blitt et parti som nå prøver å bli velferdsstatspartiet. De prøver å kopiere Arbeiderpartiet, det er helt klart. Hvis du ser på Arbeiderpartiet, hvis man skal beskrive Arbeiderpartiet etter krigen fra '45, så var det ikke noe velferdsstatsparti. Det var et parti som ville gi billige ting til folk. Det var delvis sånne ting som vi nå vil kalle velferdsstatsting, men veldig mye var det at folk skulle ha billige boliger, de skulle ha billig det og billig det. Dels var dette røster fra krigsperioden, hvor folk hadde irritert seg over kjøpmennene som de mente gjorde varene dyrere. Egentlig var Arbeiderpartiet et billigvareparti i den første perioden etter krigen.

HSJ: Du mener rett og slett at de gikk inn for å redusere kjøpmennenes og andre fabrikanterers merverdi?

UT: Akkurat. Veldig mye det, de hadde da skodd seg under krigen. Folk som ikke hadde slektninger på landet visste jo at nå måtte man holde seg inne med kjøpmannen. Å sørge for at folk fikk billige ting

var dominerende den gangen. Det ble foretatt en undersøkelse sånn i midten av sekstiårene, den gang Borten hadde tatt over, hvor velgerne ble spurt for eksempel om hvilken tillit de hadde til de forskjellige partiene når det gjaldt to emner: Å sørge for en god økonomi, og å sørge for velferdsgoder som sykehus og pensjoner. Folk støttet Borten når det gjaldt det siste, men de støttet Arbeiderpartiet når det gjaldt det første. Arbeiderpartiet ble oppfattet som det partiet som sørget for at det kom penger i bukselomma som man kan kjøpe ting med.

HSJ: Men mener du da at de brukte det også som en strategi for å få litt mer fart på det norske næringslivet etter andre verdenskrig sånn at folk kunne konsumere mer?

UT: Nei, de var ikke opptatt av det.

HSJ: For det er en mer amerikansk tenkemåte...

UT: Problemet var bare det at folk ville konsumere så alt for mye. Brofoss måtte jo hele tiden den gang påpeke hva man ikke kunne få. Det var mangel på mye, og vi hadde ikke ubegrenset med penger. Vi måtte være forsiktige, så han og reiste rundt og holdt foredrag hvor han forklarte folk at de måtte ikke klage på at de ikke fikk nok appelsiner. Hvis de ville høre hans mening om det, så var det mye mer kalorier og vitaminer i kålrabi.

HSJ: Ja, det har jeg hørt: "Nordens appelsin".

UT: Og du vet, en mann som tør å si det, han står åpenbart i et veldig rart forhold til velgerne. Jeg synes det er nydelig, ser du.

PO: De holdt jo lenge igjen når det gjaldt å slippe fri privatbilismen, men den slapp jo tilslutt den og.

UT: Og det var ikke med hans gode vilje, det kan du være sikker på. Da begynte skillet å komme, det var omtrent i 1960 tror jeg.

1960 – et dramatisk skille

UT: 1960 er et dramatisk skille i norsk politikk. Da kommer 9-årig skole, da kommer TV, da kommer anledningen til å kjøpe bil. Tenk deg de tre tingene. Hvis du skal beskrive det norske samfunnet nå kommer du neppe unna ting som bil, skole og TV.

HSJ: Men er det noen andre ting du vil trekke fram for å beskrive det norske samfunnet nå?

UT: Det har blitt en meget større vekt på menigmanns smak eller preferanser. En ting er at jeg når jeg sånn litt halvsjuk ligger her og hører på, hva heter det: Norgestoppen og alt det der. Det ville ha vært umulig under Olav Midttun⁷. Han ville jo at radioen skulle være en enkel folkeopplyser, ikke sant. Men nå er det blitt sånn at menigmanns meninger om klær, om ditten og datten, har blitt kjørt så mye mer opp. Vi er jo egentlig veldig mye mer folkelige, det finnes mange flere måter å sjekke hva folk mener om saker. Midttun derimot ville at radio skulle være en folkeopplyser.

HSJ: Men sier du da at det har gått fra å være en slags elitens opplysning av hva de synes er riktige preferanser, og riktig kunnskap til at det er mer *Middle Brow* og *Low Brow*?

UT: Bare tenk deg radio og TV, alle disse debattene rundt hva som skulle sendes og ikke sendes. Med utviklingen av internett og hele denne suppedasen, så har hele denne moralske problemstillingen rett og slett forsvunnet – nå ser jo folk hva faen de vil.

HSJ: Men tror du det har en sammenheng med at vi har gått fra å være et mer industribasert samfunn til å bli mer kunnskapsbasert?

---

⁷ NRK-sjef 1934-47

UT: Altså kunnskap, selve kunnskapsinstitusjonene, tenk bare på mobiltelefonen. Fremveksten av hele den sektoren der har vært vanvittig viktig. Jeg vet ikke om det er noen som har skrevet godt om det.

HSJ: En førsteamanuensis som heter Berit Skog, ved Universitetet i Trondheim. Ellers er det så mye penger i disse telefonselskapene at de har egne forskningsavdelinger.

UT: Vi diskuterte på instituttet hos oss at det var så synd at postkontorene ble nedlagt. Da kunne ikke folk snakke med hverandre, det kunne de før. Den personen som sa det hadde jo glemt bort at det nå fantes noe som heter mobiltelefonen. Disse menneskene kunne jo snakke med hverandre i mobiltelefonen så det røyk, de trengte ikke å gå på postkontoret for å få orden på det. Jeg tror tiltroen til organiseringen som legger vekt på hva folk vil og folkelige oppfatninger, folkelige preferanser med hensyn til mat, folkelige preferanser med både ditten og datten, her har det vært en eksplosiv økning.

'Først meg sjøl'-politikken

HSJ: Men hva igjen tror du det betyr?

UT: Det betyr at folk i veldig, veldig stor utstrekning regner med at det er det de selv har lyst på som er det viktige. Her er det et element av moralisering når det gjelder mat, når det gjelder politikk, økonomi og klær. I gamle dager kunne ikke sånt omtales uten at man snakket moral. I dag er det blitt 'bare gi folk det de vil ha!'

HSJ: Så det er ikke hva som er bra for folk, men det er hva de liker?

UT: Hva de liker, jeg mener for eksempel når folk går inn for Fremskrittspartiet så er det ikke nødvendigvis fordi at det er så jævla bra, men fordi de liker det. Dette ligner litt på sånn som Gerhardsen og

Arbeiderpartiet var rett etter 1945. Da la de vekt på at ting skulle være billige. Tenk på hva Hagen fokuserer på nå? Billig bensin, billig strøm, billige alle mulige ting.

PO: Tanken om at Fremskrittsparti-stemmer er proteststemmer, det er ikke din teori? At de utvikler en slags misnøye med øvrige partier og så stemmer de Frp?

UT: Nei, jeg tror ikke det er noen særlig protest i det.

HSJ: Men hvordan har da Arbeiderpartiet forandret seg, siden du sier at Fremskrittspartiet har tatt mye av tankegodset og den politiske ideologien til Arbeiderpartiet?

'Full sysselsetting' – over og ut

UT: Det interessante er jo at det nå dukker opp noe som i sin tid var Arbeiderpartiet sitt tema. Hvis du skulle skille mellom Høyre og Arbeiderpartiet og se på hvilke slagord de brukte, så brukte Høyre et slagord som overhode ikke brukes i dag, nemlig uttrykket om "privat initiativ". Nå er det jo ikke slik at det private skal sette igang ting, nå er det at ting skal selges fra det offentlige til det private, og det er noe temmelig forskjellig. Hvis du så på Arbeiderpartiets slagord og paroler, så var det et ord som dominerte i noe så aldeles utrolig utstrekning, nemlig begrepet "full sysselsetting". Det har jo vært dødt i mange år.. "Full sysselsetting", jeg har kjørt ut noen tabeller over hyppigheten av det i de forskjellige partiene, og Arbeiderpartiet stod jo veldig lenge helt alene om å gå inn for full sysselsetting. Det tok tyve år før et annet parti begynte å snakke om det samme. Nå nylig har man begynt å snakke om industrien og vi må tenke på sysselsettingen, men det er først nå. I sin tid var dette helt dominerende. Hvis en Arbeiderpartitaler skulle gå opp på talerstolen for å si noe, så kunne han rett og slett bare gå opp, se utover salen, og

så kunne han si: ”Full sysselsetting”, og så kunne han gå ned og sette seg. De andre ville ha skjønt hva han mente.

Dette er en ting som jeg har håndtert i en liten artikkel som i sin tid stod i Dagbladet, den betoner denne faseforskjellen, ”Partienes ham-skifte” heter den. Den beskriver hvordan partiene har gått over fra å være produsentpartier til å bli konsumentpartier. Før var det arbeiderne, de var produsenter, og det var bøndene, de var produsenter. Det var Høyre som representerte de små næringsdrivende, men etterhvert falt dette bort. Jeg tror det er mye viktigere at det som var arbeiderne, de personene som nå er arbeidere, de definerer seg selv mer som konsumenter. Riktignok som fattige konsumenter, eller som konsumenter som ikke har så mye å fare med, men det er ingen tvil om at de ser på seg selv på den måten. På det punktet prøver Hagen å ta over når han sier at vi skal ha billig bensin og billig strøm. Han tar for seg den siden av Arbeiderpartiet som Gerhardsen hadde. For Gerhardsen var også opptatt av at ting skulle være billige. Han hadde jo hele sitt liv vært arbeider med en utrolig kontakt med særlig Oslo-partiet. Det har vært snakket mye om kollektivt medlemskap, men kollektivt medlemskap spilte ingen rolle noe annet sted enn i Oslo, der kjente Gerhardsen omtrent annenhver fagforeningsformann.

HSJ: Men når det gjelder noe som du skriver om i denne artikkelen, det er jo lagdelingen, og når du nå sier at folk har gått over fra å definere seg selv fra å være produsenter til å bli konsumenter, hvordan tror du ellers endringer i lagdelingen og klassesammensetningen har vært siden 1968?

'Jobb' overtar etter 'arbeider' og 'funksjonær'

UT: Du der tror jeg ikke at jeg kan gi deg noen gode råd, men jeg kan fortelle deg noe som jeg gjorde ved å analysere noe som heter A-tekst, databasen på internett i Aftenposten og endel andre aviser, VG og

Dagbladet, over artikler. Der kan du søke på ord. Det jeg gjorde for moro skyld var å ta for meg ord som begynte med "arbeid", alle ord som begynte på "arbeid". Der hadde det i løpet av den perioden som jeg så på, fra 1985 og utover, vært en veldig kraftig reduksjon. Så kan man si at det er det samme du finner ved at Arbeiderpartiaviser slutter å snakke om arbeidere? Og hvis du ser på LO, hvor mange menn er med i fagforbund som har "arbeider" i tittelen, så har det også vært en kraftig reduksjon der. Ålreit, så kunne man si at det henger sammen med at det nå er mindre vekt på arbeidere, og mer vekt på funksjonærer. For man sa jo i sin tid at arbeidernes tid er over, nå er det funksjonærene som teller. Og skal et parti ha noen sjanser heretter så må det legge vekt på funksjonærer. Vel, det er delvis et spørsmål om begreper, og delvis et spørsmål om ord. Men så undersøkte jeg hva som hadde skjedd med ordet "funksjonær", og hva tror du hadde skjedd?

HSJ: Det hadde ikke blitt noe mer av det heller?

UT: Det var blitt mye, mye mindre, akkurat i stil med "arbeider". Men hva er det som har gått oppover? Det er et ord som har gått oppover, som alle mulige mennesker bruker for å beskrive sitt yrke. Kongen, nei kronprinsen brukte det også for ikke så lenge siden. Hva slags betegnelse brukte han sånn allment på sin virksomhet? Kan du gjette? Det er veldig enkelt: Ordet "jobb". Nå skriver man at folk jobber, de er på jobben. Ordet jobb har gått sånn (peker oppover). Det er på en måte en slags utvasking av arbeider og funksjonær. Denne veldig økningen i bruken av "jobb" gjelder ikke bare i aviser, men også i norsk publikasjonsstatistikk for tidsskriftsartiklers titler. Jeg talte dem, og fant helt det samme der. Er ikke det artig?

PO: Jo, er det en ny slags egalisme dette her?

UT: Ja, på en slags rar måte. Jeg sier i denne artikkelen at før i tiden så brukte man uttrykket jobbe, delvis i betydningen spekulere og den- slags, og delvis brukte man ordet til å beskrive en avgrenset arbeids-

operasjon: ”Du jeg skulle gjerne ha flyttet de kassene der ned på lageret, kan du gjøre den jobben?”, kunne man si da, altså en avgrenset arbeidsoppgave. Nå bruker man uttrykket jobb i mye videre betydning, og jeg talte antall ganger det ble snakket om ”på jobben”, ”til jobben” osv. Det er helt tydelig at det har skjedd en dramatisk endring. Jeg vil tro at dette vasker ut forskjellene mellom forskjellige yrker, er dere ikke enige?

HSJ: Jo. Når du sier dette her så tenker jeg også at stadig flere definerer seg som middelklasse.

UT: Ja, men det hindrer dem ikke i å snakke om jobb.

HSJ: Det er akkurat det jeg mener, og at dette kanskje er noe av sammenhengen.

UT: Men det skal du være klar over, uttrykket middelklasse brukes i veldig liten grad av folk selv. Henry Valen spurte folk om de var middelklasse eller arbeiderklasse, og fikk stort sett ikke noen ordentlige resultater. Poenget er at i Norge snakker man om arbeidere og funksjonærer, man snakker ikke om arbeiderklasse og middelklasse. Sånn er det.

PO: Dette med jobb er interessant, det er en betegnelse en sjef kan bruke på jobben sin også.

UT: Akkurat. Alle kan bruke den, og de gjør det.

PO: Som en hyllest til at forskjellene er borte, ihvertfall i språkbruken.

UT: Hvis du vil gjøre noe på det så kan du bare gjøre det. Altså du kan si at det har forekommet et slags utjevning mellom arbeidere og funksjonærer, nå bruker man ikke lenger disse betegnelse, nå bruker man jobb.

HSJ: Når du siterer undersøkelsen til Valen så er det noe med at nordmenn ikke har like sterk klassebevissthet fordi de tror vi har et egalitært samfunn?

UT: Det har noe å gjøre med at middel- og arbeiderklasse er amerikanske uttrykk.

HSJ: Jeg tror likevel det er få som vil definere seg selv som arbeidere i dag.

UT: Ja, de vil liksom ha en følelse av at folk ikke helt vil skjønne hva de snakker om. Mener de at jeg bruker armene når jeg er på jobben? Eller hva mener de?

PO: Det blir vanskelig å tenke seg nye navn på LO-forbund: "Norsk kjemisk jobbeforbund" ... Jobberforbundet, da glir det over i den gamle spekulantbetydningen. Men "Fellesforbundet", det spiller vel diskret opp til det samme, 'kom til oss alle dere som har jobb'... Det er interessant, men jeg vet ikke, kan vi ta det som et uttrykk for at konfliktnivået i norsk politikk er redusert? Jeg har ikke egentlig inntrykk av det, at konfliktene er dempet og at konsensus rår mer. Nei, folk bruker nok samme ord for det de driver med, men det er ikke så sikkert at de blir så mye mer enige for det.

UT: For eksempel kronprinsen sa: "Jobben min er slik". Hvis kronprins Olav hadde sagt det dengang jeg var ung, så hadde vi trodd at han var gærn, eller som et ekstremt uttrykk for å gjøre seg til venns med de små.

Svekket storting, styrket regjering?

PO: "Jeg er også kommunistenes konge", var det ikke det han sa gamle Haakon? Jeg tenkte på en ting til som står i artikkelen, det var

en ting som var veldig vanlig å si på 50- og 60-tallet, at regjeringen har blitt sterkere og stortinget har blitt svakere?

UT: Sa jeg det?

PO: Det står her: ”Dette tolkes av enkelte som at regjeringen har blitt sterkere og stortinget har blitt svakere”. Jeg oppfattet det som om du sluttet deg til denne tanken?

UT: Å nei.

PO: Dette med regjereri, det er et sitat jeg bare har fra deg og det står tidlig i artikkelen at ”Gunnar Knudsens sitat: ”Vi har makten, og vi skal bruke den”, kunne vekke slik oppsikt”. Tror du det ville ha vakt like stor oppsikt i dag? Det var vel i 1915 han sa det?

UT: Nei, men den gang ble det vel tatt som et uttrykk for maktfullkommenhet, man skulle ikke mase på den måten.

PO: Bruke makten, men ikke snakke om den kanskje?

UT: Ja, altså dette uttrykket ”vi har makten, og vi skal bruke den”, selv Gerhardsen ville jo ikke si det på den måten her.

PO: Nei, det han sa var ”Noen av oss har snakket sammen”.

UT: Det er bedre.

PO: Det han sa var også at hans begavelse mest var å få mange til å samarbeide, tror jeg at han pleide å si. Det må jo sikkert Gunnar Knudsen ha klart også.

UT: Ja, men Gunnar Knudsen hadde også veldig mange flere interesser sånn rent personlig enn hva Gerhardsen hadde.

Toppolkenes skytteltrafikk?

PO: Et par spørsmål til om dette med politikerkarrierer. Hvor nytt er egentlig dette at Siri Bjerke og andre topp-politikere forlater statsrådsposter og så går over i godt betalte jobber i NHO for eksempel, eller i det private næringsliv. Det var vel ikke så vanlig før i verden?

UT: Nei, det var vel ikke det. Men det var veldig mange i Høyre som var begge steder.

PO: Ja, i Høyre, men ikke i Arbeiderpartiet. Så der har det skjedd noe. Hva heter hun som var datter av en annen tidligere statsråd, Grete Faremo?

UT: Nå var ikke hun aktiv så veldig lenge.

PO: Det er jo en tendens, det er helt klart. Men jeg tenker på en siste ting. Jeg husker du brukte et uttrykk for lenge siden, vi hadde en samtale om noe jeg hadde skrevet, og så sa du, jeg tror du brukte uttrykket ”djupålen i samfunnsutviklinga”. Interessen for hovedstrømmen i samfunnslivet som en elv, og du plasserte deg slik som at der hørte du hjemme i hovedstrømmen. Mens mye annet var bakevjer eller sidestrømmer.

UT: Ja, det er jo en enkel måte å skryte av seg selv på.

PO: Jo, ja, ”jeg hadde også en plass i djupålen” – det passer nok ikke på meg, nei.

THE END

